

En existentiell kris och dess upplösning

Överenskommelser, förstår Ni, är som unga flickor och rosor. De varar så länge de varar.

– Charles de Gaulle

När Angela Merkel i november år 2011 utropade att Europa misslyckas om euron kollapsar slog det mig genast att något liknande har vi hört förr. Det var ju trots allt inte första gången som civilisationen hotades av undergång om inte dess självutnämnda försvarare fick sin vilja igenom. Också i barnkammaren hör man ofta dödliga hotelser när Lilla Lisa inte får som hon vill. Sedan tänkte jag på Rousseau som en gång frågade sig vilken stat som överhuvud kan tänkas överleva om nu en gång i tiden både Aten och Sparta gick under. Till slut återvände jag till en tung rad i Bertolt Brechts dikt *Lob der Dialektik,tt* ”So wie es ist, bleibt es nicht”. Den finska översättningen väcker hos mig en skräckblandad förtjusning som på sistone ständigt har tvingat mig att upprepa orden: *Mikä on, ei pysy*. Det är sant i ordets ursprungligaste betydelse, det uttrycker kort och koncist ett hårt faktum, en ofrånkomlighet i livet och i världens historia. I längden håller inte det ohållbara. Det brister, faller sönder, störtar och krossas. Endast omvandlingen av alla saklägen och relationerna dem emellan är bestående. Varför och hur en ommöblering av historien äger rum, och i hurdana nya rum vi sedan måste leva, utgör vårt egentliga problem. Det erbjuder oss också varierande möjligheter att på olika vägar handskas med vårt individuella liv och vår sociala tillvaro. Om vi är realister innebär det att vi alltid sysslar med provisorier, oavslutade projekt, ofärdiga byggen.

Vår valuta står inte för en världsdal och utgör i sig inget värde utan är ett mer eller mindre tillfälligt,

jag skulle säga *sakligt*, arrangemang för att handskas med vissa angelägenheter som gäller den internationella handeln. Penningen blir visserligen alltid till fetisch och därmed ställföreträdande objekt för längtan, dyrkan och galenskap intill självdestruktion men vi måste väl utgå från att Förbundskansler Merkel och hennes eurokolleger är vuxna nog för att undvika sådana lockande fallgropar? Varje försök att lösa eurokrisen måste väl bygga på insikten om att de strukturer man har etablerat alltid är underkastade förändringar och inbegriper möjligheten att de upphör? Den motsatta inställningen, att man ägnar sig åt evighetsbyggen, hör hemma i en sfär som väsentligen är metafysisk och, låt oss säga det rent ut, magisk.

Dagens europeiska konstruktion, EU och dess monetära union, restes på basen av en till utopi förvandlad grov missuppfattning av verkligheten. Den vilar på lösan sand. En sådan utopisk vision måste definitionsmässigt växa sig mått- och gränslös. Erfarenheten visar att den måste kollapsa. Den går samma väg som tidigare europeiska fantasier och unioner, federationer och imperier: de rasar och vittnar sönder. Orsakerna till nedgången och fallet kan bestå av snart sagt vad som helst: yttre chocker (krig, globala paradigmskiften, oförutsedda katastrofer) eller inre svagheter (politiska felbedömningar, olösta vitala konflikter, konstruktionsfel, bristande vilja o.s.v.) eller en kombination av bägge. Om EMU kan man genast säga att europolitikerna hade byggt en valutaunion ägnad för det skönaste söndagsväder. Då måndagsstormen bröt loss visade den sig alltför bräcklig. I sig ger detta inte anledning till någon panik. En politisk konstruktion som medvetet har konstruerats kan också demonteras. Det kostar, men

kostnaderna för att upprätthålla det ohållbara kan bli ännu större.

* * *

I raden av nedstörtade enhetsbyggen utgör EU inget sär- utan ett normalfall. I likhet med alla unioner som står inför sitt sammanbrott är också detta mest hotfullt när det är dödligt sårat. Nu håller man krampaktigt ”Europa” under armarna, inte för att de viktiga aktörerna passionerat tror på dess välsignelsebringande framtid, utan av panisk fruktan för följderna av dess upplösning. Vad man fortfarande uppriktigt tror på har nu reducerats till en dogm, smaksatt med barnkammarfiktioner om en ”allt fastare sammanslutning”, rest för evigheten. Eurodrömmarna har övergått i religiös yra och diskussionen om unionens vara eller icke-vara präglas av eskatologiska fantasier om himmel och helvete. Detta är djupt motbjudande och potentiellt mycket farligt för de europeiska folken.

Kritikerna av den gemensamma valutan och Maastrichtavtalet har ibland hånat unionen som en variant av Sovjetunionens centralstyrda politiska och ekonomiska regim. Längre avfärdades sådant prat som oansvarigt svammel, numera är sådana jämförelser vardagsmat i den europeiska diskussionen och man tvekar inte att dra paralleller mellan det kommunistiska Kreml och det förment liberala Bryssel. Statsvetaren Jukka Tarkka hävdade nyligen att Bryssel har infört ett EU-direktoriat i Aten och Rom, andra kommentatorer talade om satrapvälde och eurokrati, alla var överens om att demokratin var hotad. Nu, så måste man tolka budskapet från Merkel, Sarkozy och Rompoy på tal om Papandrous desperata initiativ om en folkomröstning, var det inte längre bara oklokt, utan direkt oförlåtligt och kanske rentav kriminellt att konsultera medborgarna i krisländerna om deras väl och ve.

Det är onekligen väsentligt att den nya vetenskap som nu håller på att födas, den politiska hallucinationspsykologin, studerar hur ett råd som Högsta Sovjet skiljer sig från Europarådet och hur de moderna eurokommisarierna och ministerråden ter sig väsensskilda från sina forna sovjetiska motsvarigheter. Likheten mellan unionens politiska kultur, en modern diktat- och planekonomi i syfte att rädda ett hypertrofiskt uppsvullet finanssystem med sina eu-

ropeiska storbanker och en kommuniststyrd statskapitalism låter sig ändå inte avfärdas. Det europeiska bettlartåget till Beijing ter sig också följdriktigt och naturligt då en statskapitalistisk organisation söker hjälp hos en annan.

Nu frottar sig alltså demokratins självutnämnda högborg mot det kinesiska kommunistpartiet. För många européer måste det kännas pinsamt att gå med tiggarglaset till U-landsautokraten Hu Jintao. Direkt förnedrande blir det då man får avslag på sin begäran. Vilka förödmjukelser tvingas man inte utstå i nödens stund! Också på denna punkt hade beslutsfattarna i Frankfurt-klubben (*la crème de la crème* inom eurohierarkin) gjort klokt i att acceptera en viss realism. I början av november rapporterades från finansmarknaderna att den nyupprättade stabiliseringsfonden EFSF hade varit tvungen att med *egna fonder och med bistånd av andra EU-myndigheter* intervensera för att fullfölja sin egen emission på 10-åriga obligationer till sammanlagt 3 miljarder euro. Om man alltså inte kan sälja sina egna värdepapper då förtroendet för dem är så svagt, hur kan man då tänka sig att de statliga kinesiska fonderna skall gå in som köpare? Ville man lura kineserna och hur trodde man i så fall att det kunde lyckas? Vilka medgivanden från EU:s sida krävdes kan tänka för att Kina, med en BNP per capita på 4 000 dollar, skulle stöda Grekland, vars inkomstnivå ligger kring 28 000, då Tyskland, där siffran är 40 000, vägrar att till fullo bära sitt ansvar?

* * *

I sovjetsystemet vannade man sig om att förse de autokratiska statsorganen med vissa demokratiska fikonlövs. I EU struntar man i formaliteterna och låter de icke-folkvalda kommissarierna läsa lagen för skurknationer som Grekland och Italien, där enligt den europeiska retorik som nu odlas i den tyska förbundsdagen det råder en regim av ”dvärgar och balleriner”. I samma debatt där denna artighet föllades yttrade ordförande i CDU:s grupp att ”Europa spricht wieder Deutsch” och med denna formulering besannades farhågorna från 1989–91 om att det då avsedda *Vereinigung* faktiskt innebar, som många fruktade, *Wiedervereinigung*. Föraktet för Medelhavsländerna får visserligen ibland ge vika då man i högtidliga sammanhang låter dem gå i propagan-

dans tjänst för att besvärja den trista krisverkligheten och åberopar deras stolta historia som EU:s påstådda kulturella och andliga fundament i antikens Aten och Rom. Det forna Hellas är visserligen ett alldeles irrelevant och dessutom missförstått identifikationsobjekt för dagens europaprojekt. Gytret av mer eller mindre självständiga grekiska stadsstater, präglade av livliga tvister, tråtor och manipulationer, interna och externa ekonomiska och militära konflikter, drabbningar och krig, kan på inget sätt liknas vid dagens europeiska union. Hellas förverkligade i sina städer den viktiga och fortfarande gångbara principen om att all politik är *lokal* medan dagens eurotrend förhållig centralstyrning, universell disciplin och underkastelse. Man skall komma ihåg att Hellas "enades" bara temporärt och strax innan sitt förfall genom den brutala atenska imperialismen som efter sin kollaps utmynnade i den makedoniska hegemonin.

* * *

EU bör kanske hellre betraktas som en variant av Den Heliga och Allmänliga Katolska Kyrkan med vilken den delar betoningen av dogmen (grundfördragets fras om en ständigt fastare sammanslutning), dess strikt universella tillämpning (den allt skarpare betoningen av fiskal disciplin och botgörelse) och den byråkratiskt-hierarkiska strukturen med vidhängande hot om sanktioner såvida undersåtarna inte fogar sig i de sekulära påvarnas påbud *ex cathedra*. EU förverkligar också Thomas av Aquinos totalitära tes: *extra ecclesiam nulla salus*. Detta föranledde nyligen Jürgen Habermas att i *Frankfurter Allgemeine* påpeka hur vi i och med dagens europaxis tycks ha trätt in i en ny *postdemokratisk* tidsålder. Om Habermas har rätt lever vi sannerligen i dystra tider. Hans inlägg påminde för övrigt inte så litet om de teser som Oswald Spengler i tiden framlade om *ceasarismen*, en variant av envælde baserat på storfinansiärernas makt, som efterföljare till de borgerligt liberala demokratierna. Habermas påpekar nämligen att det uttryckligen är under tryck från finansmarknaden som Sarkozy och Merkel har skisserat upp en variant av elitdemokrati, – "*Fiskalunion, Stabilitätsunion*" – som försvagar det folkliga inflytandet via parlament och offentlig diskussion och koncentrerar makten till slutna beslutsorgan i

anslutning till Rådet och Kommissionen. Är det inte dessutom, med tanke på förhållandet mellan demokratins organ och finanssfären, ett intressant faktum att såväl Mario Draghi, Mario Monti som Loukas Papadimos delar ett förflutet som kollaboratörer till världens dominerande investeringsbank Goldman Sachs, "The Great Octopus" för att låna vokabulären i tidskriften *Rolling Stone*? Bankfirman har bland annat, sannolikt med rätta även om bindande bevis ännu saknas, anklagats för att mot skälig ersättning ha deltagit i förfalskningen av de grekiska statsräkenskaperna.

* * *

Det stod alltid i korten att unionsbygget och särskilt EMU skulle resultera i djupa konflikter mellan de europeiska nationalstaterna. Bernard Connolly, som under 90-talet var en av byråkraterna i eurobyggets tjänst, och författare till *The Rotten Heart of Europe* (1995), förutspådde dessa tvister och blev följdriktigt nog avskedad från sin post som byråchef vid europarådets sekretariat. Den dåvarande budgetkommissarien Erkki Liikanen spelade en lika smutsig som prominent roll i det sammanhanget. Connolly hade blottlagt den dolda mellanstatliga maktkampen och vidden av nationella särintressen då den nya monetära arkitekturen i Europa byggdes upp. Globaliseringsyrans kliché om de europeiska staternas försvinnande och död hade redan då visat sig lika falsk som förhoppningen om en europeisk konsensus var bedräglig.

Europa, uppfattat som en kontinent av divergerande folk, traditioner, kulturer och samhällsformationer, hade aldrig varit enat eller enhetligt, inte ens då någon av dess stormakter temporärt, som i fallet Nazi-Tyskland, hade lyckats erövra merparten av territoriet och försökt trycka sin stämpel på de underkuvade folken. Kontinentens dominerande imperier och federationer har alltid inrymt otaliga motstridiga element, nationaliteter, språk, politiska organisationsformer, ekonomiska strukturer, religioner och andliga rörelser. I aktion har de ständigt sprängt ramarna för alla fasta block och övernationella strukturer eller också reducerat dem till vanmäktiga nulliteter. Den katolska kyrkan sprack under det långvariga och blodiga tumultet under reformationsepoken som varade i nästan 150 år.

Då det Heliga Romerska Riket av Tysk Nation år 1806 formellt avskaffades hade det sedan freden i Westfalen fört en undanskymd tillvaro i skuggan av de verkliga europeiska stormakterna. Den latinska valutaunionen kollapsade de facto vid inbrottet av första världskriget men formellt först 1926. Osmanernas imperium var sedan början av 1800-talet helt beroende av Storbritannien och Frankrike men avskaffades först på 1920-talet. Ryssland vacklade allvarligt redan på 1870-talet då man allmänt talade om dess förestående kollaps. Hur dubbelmonarkin och Franz Josef kunde bestå till 1910-talet är och förblir en gåta, trots att hyllkilometrar fylls av gedigna och bländande studier över orsakerna till sammanbrottet.

* * *

Kontinentens styrka (jag drar mig för att skriva "Europas") är och förblir dess mångfald och nationella diversitet. Försöken att förenhetliga Europa och den till sin kärna totalitära utopin om att smälta samman de lokala, regionala och nationella mentaliteterna i en tillkrystad, konstlad alleuropeisk statsgemenskap med vidhängande europeiskt medborgarskap var dömda att misslyckas. Hur kunde någon tro att den upplevelse, den livsstil och de förhoppningar som livar en katolsk bonde i låt oss säga Reggio Calabria kunde *harmoniseras* med livsstilen, förväntningshorisonterna och det ekonomiska beteendet som gäller för en genomsektulariserad banktjänsteman i Hamburg? Jag väljer medvetet södra Italien som exempel. När Italien, som nyss har firat 150-årsminnet av sin *risorgimento*, nådde formell nationell enhet konstaterade en av arkitekterna bakom projektet, Massimo d'Azeglio, att då man nu hade skapat Italien återstod att skapa italienarna. Projektet pågår fortfarande och ser inte ut att lyckas. Det råder en, tidvis bitter, konflikt mellan syd och nord, mellan medborgarna och den politiska klassen och mellan folket och statsapparaten. Italien är i många stycken en dysfunktionell gemenskap, egentligen en myriad av inbördes motstridiga *stamgemenskaper* som inte utan möda och kanske överhuvudtaget inte låter sig inrangeras i modernitetens ritualer såsom de utformas i euroeliternas Frankfurt eller Bryssel.

* * *

En i den europeiska diskussionen ofta upprepad och ytlig kliché lyder att den Europeiska Unionen är det fredsprojekt som en krigshärjad kontinent upprättade för att visa vägen *zum ewigen Frieden* mellan sina nationer. Det låter utomordentligt fint och upphöjt men döljer det faktum att inga mellanstatliga förbindelser någonsin är renons på nationell egoism eller specifika ekonomiska och politiska maktambitioner. Ännu mindre kan dessa relationer vara historie- och traditionslösa. Kol- och stålunionen var inget välgörenhetsprojekt och ännu mindre den Atomunion som ingicks i det kalla krigets hägn. Ändå försökte man sig på konststycket att i och med Maastricht-avtalet ta det stora språnget mot framtidens "allt fastare sammanslutning av de europeiska folken".

Projektet lanserades med ståtliga fanfarer och högtflygande retorik där man tog i bruk alla tänkbara progressiva honnörsord. Det handlade om fred och solidaritet, framsteg och en lysande framtid för alla. I samband med den senaste regeringskonferensen som skulle arbeta fram en ny grundlag för EU ville en kristen och konservativ falang skriva in Gud (och därmed löftet om *himmelriket*) i fördragstexten. Det lyckades inte men läser man det nu gällande konsoliderade grundfördraget kan man inte missta sig på dess karaktär av sekulär utopi med underliggande *millenaristiska* tongångar. *Euron är ett irreversibelt faktum*, utropar Barroso. EU är uttryck för en *historisk nödvändighet*. EU och EMU skall helt enkelt uppfylla den europeiska mänsklighetens tusenåriga drömmar och genom detta enhetsverk skall vi träda in i en ny guldålder. Retoriken är lika hårresande utopisk som löjlig. I grundfördragets text förenas ideologiska och politiska vanföreställningar om verkligheten med storhetsvansinniga tusenårsvisioner.

Vad värre är har dessa vanföreställningar faktiskt också styrt de konkreta politiska och ekonomiska besluten. Då Maastricht-avtalet ingicks 1992 hade en snabb blick på Europa avslöjat att man här hade att göra med folk och nationer i olika skeden av sin utveckling, med varierande och motstridiga förutsättningar och intressen. I de f.d. sovjetstaterna försökte man bygga demokrati och kapitalism, vissa stater (bland andra Finland) befann sig i en djup ekonomisk depression, andra (till exempel de nuvarande

krisländerna vid Medelhavet) åtnjöt en snabb ekonomisk tillväxt (inte minst tack vare etableringen av EU:s inre marknad och tillgång till unionens strukturfonder). De kompromisser som ingicks mellan Tyskland, Ryssland, Storbritannien, Frankrike och USA hade lett till ett förenat Tyskland med sina egna ekonomiska bekymmer. En, som det senare visade sig, grundlös optimism (delvis influerad av den allmänvästliga triumfalismen efter Sovjetunionens fall) om möjligheterna att radikalt omskapa Europa fick fotfäste och spred sig i regeringskanslier, parlament och europeiskt näringsliv. Tron på att kontinentens stater, folk och ekonomiska institutioner kunde ta ett stort språng in i framtiden var utbredd bland de europeiska eliterna, en våg av voluntarism svepte beslutsfattarna med sig. Trots att Enhetsakten, som etablerade den inre marknaden, bara var några år gammal föreställde man sig att Unionen var redo för nya, till sina följder ovissa och potentiellt destabiliserande reformer i en tidigare oupplevd skala.

* * *

Om börserna sägs att de lever i korstrycket mellan skräcken för förlust och begäret efter profit. Dessa två drivkrafter antas på sikt resultera i någotslags (dynamiskt) jämviktstillstånd. Det i grunden egendomliga i upptakten till besluten om att inrätta EMU är att praktiskt taget samtliga aktörer i kretsen av tongivande europeiska beslutsfattare så flagrant kastade alla farhågor för vindarna och i en exempellöst lättfärdig yra, som i trance, tog de risker som nu har aktualiserats. Man kan inte nog betona, att dessa risker formulerades klart och tydligt och att de debatterades i offentligheten, även om propagandan för EMU naturligtvis var massiv. En stor majoritet av nationalekonomerna var på det klara med att de tilltänkta euromedlemmarna inte utgjorde en optimal valutazon, man poängterade bristen på automatiska stabiliseringsmekanismer, de institutionella bristerna i de fiskala regleringsinstrumenten, man betonade att den fasta växelkursen skulle leda till ett behov av deflationär politik – alltså en begränsning av den totala efterfrågan, överstrama nationella budgetar och ökande arbetslöshet. Slutligen ifrågasatte man den Europeiska centralbankens snäva mandat, där tonvikten låg på inflationsbekämpning, och påpekade att den gemensamma räntan för samtliga eu-

roländer oundvikligen skulle leda till djupa anpassningsproblem. Alla dessa farhågor avfärdades av Europas och Universums härskare, inklusive presidenterna *in spe* Paavo Lipponen och Sauli Niinistö, i en anda av ytterlig, självtillräcklig arrogans.

* * *

Under några hektiska dagar i mitten av november år 2011 rämnade förlåten då det latinska Europa öppet revolterade mot den tyska monetära purismen. Frankrikes regering lät via sin budgetminister Valérie Pécresse förstå att ECB oundvikligen måste gripa in för att garantera den finansiella stabiliteten i Europa. Hon sekunderades av sin finansminister François Baroin och kommissionens Barroso som deklarerade att ECB:s mandat måste utvidgas: ”Bör ECB förutom prisstabiliteten också svara för finansiell stabilitet? Mitt svar är: absolut!”. Flankstöd kom från Spaniens Zapatero och Portugals president de Sousa. I Berlin avböjde Merkel alla sådana förslag. ”Enligt vår tolkning av grundfördragen har ECB inga medel för att lösa problemen”. Man kan inte nog överskatta betydelsen av den klyfta som nu öppnade sig mellan EU:s två superstater. I sak vägrade Berlin komma till Frankrikes hjälp i en situation då den franska statsskuldens räntor hotade explodera och hela den franska ekonomin, särskilt banksektorn, befann sig i ett dramatiskt trångmål. Också nu dikterade den tyska inrikespolitiken Merkels val, det lokala maktspelet i Tyskland gavs företräde framom den europeiska solidariteten. Berlin avvisade också kategoriskt kommissionens förslag om gemensamma obligationer, eurobonder. Ett sätt att undvika direkt centralbanksfinansiering (sedelpressen) av euroländerna hade varit att ge EFSF banklicens (bland andra Siemenskoncernen har en sådan) och därmed tillgång till praktiskt taget obegränsade lån från ECB. Också den möjligheten eliminerades av Tyskland då författningsdomstolen i Karlsruhe tidigare hade dekretat att alla lån till och från fonden bör godkännas av finansutskottet i Bundestag.

Efter inofficiella överenskommelser mellan ECB och axeln Berlin-Paris i samband med toppmötet den 8–9 december inledde sedan centralbanken sin stora likviditetsoperation med avsikt att i någon mån lugna marknaderna. Initialframgången för de lång-

variga krediterna var stor men inte ens detta blåtanta bankstöd, då finansoperatörerna kan låna hos ECB till en procent och investera i statspapper med mångdubbel avkastning, tycks i skrivande stund erbjuda någon stabilitet.

* * *

”Vi vet vad vi måste göra men vet inte hur vi skall bli omvalda efter att ha gjort det” skämtade eurogruppens ordförande Jean-Claude Juncker under en av de många presskonferenser som har följt på de otaliga krigsråden. Uttalandet är karakteristiskt på många sätt. Erfarenheten visar att euroeliten *tror sig veta* vilka åtgärder krisen kräver och fruktar medborgarnas dom om dessa vidtas. Sedan våren 2010 då man enades om det första krispaketet till Grekland har i stället såväl eurobyråkratins ”experter” som den politiska klassen både grovt missbedömt krisens karaktär, dess djup och vidd, och därmed både följdriktigt och grundligt misslyckats i sina försök att hantera den. Ledarna ställdes inför en bekymmersam situation som de lyckades förvandla till ett debakel. Som finansminister blev Jyrki Katainen, en modern Sven Duva om någon, upp i riksdagens talarstol och förkunnade att det första krispaketet till Grekland i maj 2010 hade förhindrat krisens gräsbrand från att sprida sig. Han har sedan dess blivit tvungen att äta upp detta och andra liknande uttalanden på löpande band och saknar all trovärdighet. Han har tillsammans med sina europeiska kolleger lyckats med konststycket att av de visserligen djupa problemen i sårfalet Grekland skapa en existentiell kris som gäller inte bara eurons vara eller inte vara utan hela EU:s framtid.

Junckers fadda försök till humor avslöjade både elitens hybris och räddhåga. Man tror sig, i megalomanisk visshet, sitta inne med heltäckande planer, baserade på ”realiteter” som *hoi polloi* naturligtvis inte kan fatta och som om de förverkligas stöter på patrull hos denna oupplysta pöbel. Ett handgripligt förakt av det slag som euroeliten i sin krispolitik – lika arrogant som stupid både i ord och handling – har visat mot alla demokratiska institutioner, nationella parlament och regeringar, medborgerliga proteströrelser, oavhängiga nationalekonomer och opinionsbildare har inte sedan 1930-talet förekommit i den europeiska offentligheten. Hos oss avfär-

dar de ansvariga politikerna varje tanke och alla åtgärdsförslag som inte är rumsrena i de byråkratiskt-korporativistiska kretsar som, med en träffande beskrivning av Sixten Korkman i en tv-intervju nyligen, fattade ödesdigra beslut om monetärunionen i rum som saknade fönster mot omvärlden, i blindo alltså, utan att ställa de väsentliga kontrafaktuella frågor som borde föregå varje avgörande beslut. Också detta var följdriktigt eftersom den politik – den tyska *Ordnungspolitik* (disciplin, övervakning, straff) med vidhängande deflationära åtgärder – som de ekonomiska piskviftarna i Bryssel och Frankfurt, Berlin och Helsingfors förespråkar inte på någon punkt skiljer sig från trettioålderspolitiken som fördjupade och förlängde den stora kraschen.

Då ville man, kosta vad det ville, rädda guldmyntfoten och störtade Europa in i en livshotande kris som resulterade i fascism och krig. Nu vill man till varje pris rädda dagens guldstandard, euron, och om dagens efterföljare till det tidiga trettioålets ”*Hungerkanzler Brüning*” får igenom sin vilja står vi med stor sannolikhet inför en period av konvulsioner vilkas slutresultat vi endast kan frukta.

Den ekonomiska krisen hotar nu att i europeisk skala omvandla den politiska kartan så att läget börjar påminna om upptakten till 30-talets totalitära triumfer. Man kan inte anklagas för alarmism om man i den ungerska situationen utläser en trend mot ett auktoritärt styre med tydliga fascistiska drag. Ungern har – delvis självförvållat – tagit emot hårda stötar under den pågående krisen. Landet är alls inget undantag; i alla länder som har drabbats hårt av krisen har antidemokratiska och främlingsfientliga politiker avancerat. Det grekiska Laos och ungerska Jobbik måste betraktas som uttalat fascistiska partier.

Arbetslösheten i EU-området ligger nu permanent över 10 procent. Trojkan som administrerar svältkuren i Grekland har själv, i en rapport som läckte ut i oktober, erkänt att åtstramningsprojektet har misslyckats. Trots desperata försäkringar om motsatsen går Irland och Portugal snabbt in i en fördjupad depression. Spaniens centralbank varnade under årets sista dagar om minus på alla sektorer. Arbetslösheten ligger långt under trettioårsdepressionens nivå då den deflationsdrivna politiken resulterade i en massarbetslöshet som lade

grunden för fascismens seger. Man kan emellertid anta att frustrationströskeln i ett modernt samhälle på motsvarande sätt ligger mycket lägre än i trettioalets gamla industrisamhälle. Nu upprepar sig skrämmande mönster då stora delar av den franska arbetarklassen grupperar sig bakom *Front National*, de utslagna i Storbritannien flockas kring *English Defense League* och småborgarna i Belgien och Holland attraheras av auktoritära rörelser.

* * *

Finland har åter en gång bundit sitt öde vid Tysklands. (Av betydelse är att våra ledare samtidigt fjärrmar sig från Sverige och Storbritannien). Det måste betyda att våra makthavare räknar med en ”tysk” framtid för Europa och leder till frågan om hur våra ledare tänker sig denna germanska kontinent. Vi som älskar det moderna Tysklands fascinerande förening av levande kulturell diversitet och historiskt förankrad, rejäl *Bildningsbürgertum*, denna kombination av det intellektuellt gedigna och andligt rörliga som särskilt lockar oss till Berlin, har ingen anledning att frukta det tyska inflytandet på vår europeiska tillvaro. Problemen uppstår på det mellanstatliga och ekonomiska planet, där svårigheten egentligen inte gäller de tyska ambitionerna i förhållande till Europa utan snarare *bristen på en genomtänkt tysk europapolitik*.

Tyskland vill förverkliga sin egen ekonomiska modell för tyskt bruk, i lugn och ro koncentrera sig på ett stabilt växande välstånd med låg inflation och en stark exportsektor. I detta har landet väsentligen lyckats även under EMU-regimen, inte oväntat eftersom eurosyste­met uttryckligen inrättades på de villkor som Tyskland dikterade framför allt beträffande den monetära politiken. En gemensam räntesats, fastställd av en tyskinspirerad centralbank, lämpar sig ändå illa för en valutaunion med divergerande ekonomier. I de fönsterlösa och intellektuellt syrefattiga rum där monetärunionens arkitektur planerades antingen förbisåg man riskerna eller också nonchalerade man dem ansvarslost. Resultatet blev, som vi nu konstaterar, de obalanser som hotar spränga inte bara valutaunionen utan det europeiska samarbetet i stort. Underskotten i Medelhavsländernas bytesbalanser började omedelbart och snabbt växa efter etableringen av euron då finansierarna i kärnländer-

na, med Tyskland i spetsen, i hopp om stor avkastning började exportera kapital till dem. Det växande tyska överskottet (kring 200 miljarder euro årligen) i bytesbalansen innebär ökande underskott på annat håll. I kombination med den gemensamma räntesatsen och utan möjligheter att justera valutakursen har denna obalans lett europeeriferin in i en återvändsgränd som ytterligare tillspetsades av en oansvarig och misslyckad ekonomisk politik (i Greklands fall fiffel och slöseri, i Irlands ansvarslösa bankstöd och spekulation). Med tanke på en balanserad europeisk tillväxt borde den effektiva räntan för till exempel Tyskland och Irland under perioden 1999–2007 ha varit hög och för Italien och Portugal negativ men nu låg den under hela den period då den globala kreditbubblan växte på samma förhållandevis låga nivå. Detta trots att alla förmögenhetsvärden sköt i höjden och spelmanin frodades överallt. Europeiska Centralbankens penningpolitik var egentligen importvara, dikterad av Alan Greenspans fatala misstag i ledningen för Federal Reserve, men med facit i hand kan man säga att inte heller hans europeiska kolleger insåg faran av spekulationsvägen, särskilt inte den arrogante Jean-Claude Trichet, vars katastrofala räntebeslut både 2008 och 2011 allvarligt förvärrade krisen.

* * *

Vår kontinent står vid avgrundens rand, heter det nu. Hotet skall inte underskattas men lika viktigt är att sätta saker och ting i perspektiv. De mest pessimistiska prognoserna för den europeiska ekonomin antar att den recession som nu har börjat inte lättar innan tidigast år 2016 (OECD). Aktiviteten återgår till nivån år 2007, innan kraschen, mycket långsamt. Vi förlorar alltså tio år av ekonomisk tillväxt. Är detta en katastrof? Naturligtvis inte. På många sätt kan utvecklingen i själva verket innebära en till olycka förklädd välsignelse då den tvingar regeringar, parlament och medborgare att precisera sina prioriteter och aktivt söka botemedel för samtidigt stagnerande ekonomier och betänkligt haltande demokratiska institutioner.

Å andra sidan bevittnar vi naturligtvis nu ett stort europeisk misslyckande. Bara en oförfärdlig utopist kan ännu tro på försäkringarna om inbördes EU-solidaritet, genuint fördjupad ekonomisk och

politisk konvergens och uppkomsten av en gemensam europeisk identitet. I stort sett är det bara den politiska klassen med sina anställda byråkrater som lever (väl, för övrigt) vid det europeiska bordet som orkar propagera dessa helt abstrakta, världsfrämmande och orealistiska deviser. Vi måste också återvända till en realistisk syn på vad EU överhuvud kan och borde vara.

Unionen kan inte, lika litet som ”Europa”, utgöra världens centrum. Denna insikt tycks vara svårsmält för många även om alla fakta förstärker den. Relationerna mellan Unionen och Kina avslöjar de krassa realiteterna. Tiggarepisoden i slutet av oktober markerade, trots sina futtiga och motbjudande enskildheter, ett utslagsgivande, historiskt paradigmskifte. Den moderna tidens globala ekonomi har efter det europeiskt-amerikanska mellanspelet på drygt 200 år nu återgått till sitt ursprungsläge då österlandet (Kina och Indien) i bytes- och betalningsbalanserna hade ett kännbart överskott gentemot väst. Industrialismens och den genom imperialistisk kanonbåtsdiplomati etablerade ”fri”handeln (som var fri bara för dem som uppfann Maxim-kulsprutan) krossade de asiatiska ekonomierna och försatte Indien och sedan Kina i ett beroende- och vasallförhållande till först Storbritannien och sedan det nordamerikanska finanssystemet.

Dagens västerländska kraschlandning, orsakad bland annat av dess både ekonomiska och militära ”imperial overstretch”, omåttlig skuldsättning och ruinerande militärutgifter för ändlösa krig, har alltså i grunden förändrat de globala constellationerna.

* * *

Alldeles oberoende av hur krisen utfaller måste den misslyckade och i grunden handfallna politiken reformeras och det demolerade europeiska rummet omgestaltas. De ansvariga, de valda politikerna tillsammans med medborgarsamhället måste gripa sig an uppgiften att återuppbygga samarbetet mellan både unionens medlemmar och mellan eurons kärnländer, de som står och förblir utanför valutaområdet (Storbritannien, Danmark och Sverige) men dessutom också en vidare grupp av stater (Ryssland, Ukraina, Vitryssland, Balkanländer till exempel) som också nödvändigtvis måste omfatta de för Europa livsviktiga grannarna kring Medelhavet, inklu-

sive Palestina och Israel. Jag har sedan länge utgått från att ett stort samarbetsområde som i praktiken utgår från romarnas *limes* måste vara målet för all politik som syftar till både ekonomisk och politisk stabilitet i vår del av världen.

EU erbjuder inte längre en gångbar modell för detta samarbete, dess institutionella och substantiella resultat ligger faktiskt sett i ruiner. Varje statsbildning och varje internationellt arrangemang måste bedömas på basen av dess resultat. Unionen har misslyckats i sina viktigaste målsättningar. Det europeiska samförståndet har kollapsat och nu försöker man diktatvägen få ordning på det europeiska huset och riskerar att gravt skada demokratin. Genom opportunistiska politiska operationer och lögnaktiga försäkringar har de ledande euroaktörerna försökt inbilla unionens medborgare att folkväldet förstärks medan man i själva verket, som i fråga om den planerade europeiska stabilitetsmekanismen ESM, överför medborgarnas via parlamenten utövade budgetmakt till oansvariga byråkrater i *privaträttsliga* institutioner. ”No taxation without representation” och ”taxation, no tyranny” var deviser som visserligen formulerades under den amerikanska revolutionen men som infördes redan med Magna Charta över 500 år tidigare. Skall EU med sin nuvarande politik lyckas förvandla sig till dödgrävare för dessa principer? Hittills har europolitiken ruinerat möjligheterna till en säker och stabil ekonomisk utveckling och skapat social misär inte bara i de sydeuropeiska länderna utan också i kärnområdet.

Även om dagens Union utgör en alltför bräcklig bas för en förnyelse av samarbetet på och kring kontinenten kan man naturligtvis utnyttja erfarenheterna av den och lära sig av misslyckandet. Nu försöker beslutsfattarna i kärnan fly framåt och tvinga fram enhet och centraliserade maktcentra. Försöken kommer med säkerhet att misslyckas. Om inte annat sätter medborgarna stopp för sådana planer i de folkomröstningar som måste följa på varje väsentlig ändring av grundfördragen. Riskerna finns naturligtvis, och erfarenheten stärker farhågorna, att Merkel, Sarkozy et consortes försöker driva igenom sina diktat utan referens till den allmänna opinionen, till exempel genom grundlagsvidriga operationer som de är så förfarna i, men i så fall riskerar eliten ett öp-

pet folkligt uppror i de flesta euro- och EU-länder.

Vägen framåt går i stället via en till sin substans och struktur samtidig utvidgad och avgränsad union. Restriktioner för unionens kompetens måste återinföras och den nationella suveräniteten stärkas, inte försvagas som nu. Unionen måste på nytt etableras som ett samarbete mellan nationalstater, alltså ett definitivt nej till "superstaten", förbundsstaten. Europoprojektet har syftat till att upplösa gränser: utåt mot världen, inåt nationalstaterna emellan. Det är hög tid att på nytt respektera dem.

Gränsen är inte bara en skiljelinje, vare sig mentalt-symboliskt eller praktiskt-politiskt. Den uttrycker alltid också en konkret historisk process, ofta mödosam, aldrig given. Det finns inga "naturliga" gränser, vilket vi finländare genast inser då vi tänker på karelska näsets otaliga demarkationslinjer. Gemensamt för dem alla är att de är medvetet konstruerade på basen av gedigen och långvarig erfarenhet av hur folken och medborgarna vill gestalta sitt liv. Gränser orsakar inte bara krig, de leder också till fred. Gränsdragningen 1809 resulterade för Finlands del i historiens längsta fred och den nuvarande gränsen har gett oss fred i snart sjuttio år. Gränserna i Central- och Östeuropa är lika gamla. I fallet Jugoslavien satte bara de nya, med våld upprättade, demarkationslinjerna mellan Serbien å ena sidan och Kosovo, Bosnien-Herzegovina, Slovenien, Kroatien, Makedonien punkt för krig. Genom sin blotta existens lockar gränsen med sin upplösning. Den förenar samtidigt som den skiljer, den utgör en bro men också en spärr. Den är nödvändig mellan folk och människor som är sinsemellan olika, äger varierande och ibland motsatta traditioner och vill leva på ett annat sätt än de andra som bor bortom gränsen. Drömmen om en gränsöverskridande mänsklighet visar att människans kognitiva förmåga är gränslös, med ett ord: drömlig. Människornas liv är emellertid ingen dröm, deras samhällsliv är tvärtom påtagligt konkret. Praxis kanske ibland styrs av drömmar men ser vi alltför svindlande drömsyner faller vi till marken och förgår.

Krisen i Europa visar att vi står inför inte bara statens utan också nationalstatens renässans och restauration. Försöken att fly in i en uppfantiserad

framtid och på maoistiskt vis ta det stora språnget in i en postnationell, därmed nödvändigtvis också en *postdemokratisk*, era, har strandat. Försöken att upphäva de europeiska nationella medborgarskaps makt över sina egna finanser kommer med rätta att möta på allt starkare motstånd eftersom ingen demokrati är möjlig om inte folken kan bestämma över sina egna ekonomier. Under alla omständigheter måste värnet av den europeiska demokratin gå före försvaret av en misslyckad valutaunion. Att europolitikerna överhuvud trodde sig lyckas i sina försök att etablera dessa fiskal-, stabilitets-, budget- eller skatteunioner är det bästa beviset på hur verklighetsfrämmande sinnesstämningen inom eurokretsen faktiskt är. Ingen demokrati är möjlig utan stabila nationalstater lika litet som människornas möjligheter att påverka sitt dagliga liv kan förverkligas utan en levande kommunal självstyrelse.

Globaliseringsentusiasterna, euroivrarna och de självutnämnda internationalisterna har missförstått läget. Svaret på den växande internationella oordningen och de hotande kriserna kan inte vara att ytterligare försvaga de institutioner som de facto fungerade som moderniseringsprojektets hävstänger: staten och nationalstaten. EU har väsentligen inneburit ett postmodernt projekt och kommer att gå samma väg som alla liknande postkulturella rörelser. Historien ligger i bakhåll och omintetgör de stolta framtidsplanerna.

Den ekonomiska trans- eller internationalism som vi nu genomlever behöver inte, vilket Tony Judt påpekade i sin sista bok innan han dog, *Ill Fares the Land*, utgöra det sista skriket i historien. All politik är och förblir nationell, på gott och ont, även om finansvärlden och marknaderna försöker etablera en supranationell ordning. Det är medborgarna i Helsingfors, Pihtipudas och Vörå som, om de klåfingriga byråkraterna förhindras i försöken att kastrera demokratin i Europa, bestämmer om Jyrki Katainen tillåts acceptera Merkels och Sarkozys planer för att eliminera den finländska riksdagens budgetmakt och det är folket i Bayern, Saarland och Thüringen som avgör om Merkel kan acceptera ett gemensamt ansvar för krisländernas europeiska framtid.

LEIF SALMÉN